

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.3.50](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.3.50)

УДК 330.341.2:331.101.262

*В. М. Коломієць,
к. е. н., доцент, докторант кафедри «Фінанси та економічна безпека»
Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна
ORCID 0000-0003-3427-8986*

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

*Victoriia Kolomiets,
Ph.D., doctoral student Department of Finance and Economic Security
Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan*

FORMATION OF HUMAN CAPITAL SYSTEM IN NATIONAL ECONOMY

Успішний розвиток національної та глобальної економік відбувається під впливом поширення знань, освіти, інформації, що сприяє накопиченню людського капіталу. Поява нової економіки, в якій знання збагачують всі галузі виробництва, призводить до підвищення інтересу дослідників до людського капіталу національної економіки.

В цей час зростає значення не тільки обґрунтування ролі людського капіталу як основи компетенції та стратегій для ефективного використання та управління людськими ресурсами та знаннями, але й формування системи людського капіталу національної економіки.

В статті вирішено питання формування ефективної та дієвої системи людського капіталу в національній економіці, визначення особливостей функціонування людського капіталу як соціально-економічної форми нематеріального капіталу економіки, заснованої на знаннях.

Наведена у дослідженні система людського капіталу національної економіки стає необхідною базою формування ефективного механізму підйому національної економіки.

Successful development of the national and global economies is under influence of spread of knowledge, education, information that contributes to the accumulation of human capital. In determining the advantages of the national economy, the state does not dominate the material and natural resources, because they are exhausted, and, even, there are no financial resources that are quite sensitive to economic cataclysms. One of the most important in the modern global economy is human capital, which is an intangible resource.

In recent decades, global society has become more intellectual, focused on using information and communication advances, on technological and innovative development.

The emergence of such an economy, in which knowledge enriches all branches of production, leads to an increase in the interest of researchers in the human capital of the national economy.

At this time, the importance of not only justifying the role of human capital as the basis of competences and strategies for the efficient use and management of human resources and knowledge, but also the formation of human's capital system of the national economy is increasing.

Therefore, the purpose of the article is to create an effective and efficient system of human capital in the national economy, defining the features of the functioning of human capital as the social-

economic form of the intangible capital of a knowledge-based economy.

The human capital in economic reality is a new form of financial investment, through which the economic systems are able to use the wealth of knowledge and information and, thus, play an important role in creating value added and gross domestic product. The system of human capital of the national economy encompasses not only the broad perception of knowledge resources, but also focuses on the interactions that accompany its creation and use.

The defined system of human capital of the national economy becomes the necessary basis for the formation of an effective mechanism for the recovery of the national economy. Further discussion is how to shape the potential for future economic development of knowledge and key values for the activity and creative of the national economy through the full involvement of human capital.

Ключові слова: людський капітал; нематеріальний капітал; національна економіка; економіка знань; система людського капіталу.

Keywords: human capital; intangible capital; national economy; knowledge economy; human capital system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах нестабільності національної економіки України, внутрішньогалузевої конкуренції між виробниками (переважно між вітчизняними і іноземними), суттєвим скороченням тривалості життєвого циклу промислової продукції, конкурентні переваги національної економіки стають все більш уразливими. Адже останніми десятиліттями глобальне суспільство стало більш інтелектуальним, орієнтованим на використання інформаційно-комунікаційних досягнень, технологічний та інноваційний розвиток.

У визначенні переваг національної економіки держави домінують не матеріальні та природні ресурси, адже вони вичерпуються, і, навіть, не фінансові ресурси, які досить чутливі до економічних катаклізмів. Одним із найбільш важливих у сучасній глобальній економіці визначають людський капітал, який не є матеріальним ресурсом. За таких умов в економіці переорієнтували увагу здебільшого не на сукупність фізичних активів та фінансових ресурсів, а на нематеріальні активи, зусилля працівників, їх освіту, здібності, таланти [9, с. 23].

Т. Стюарт визначив як нематеріальний актив і ресурс людський капітал [19]. Незалежно від того, як такий актив оцінюється та інтерпретується в інформаційному суспільстві, яке базується на знаннях, у прогресивному середовищі мережевих систем, модернізації та постмодернізації в наукових дослідженнях визнається, що людський капітал є впливовим чинником у визначенні цінності національних та міжнародних економічних досягнень [8, с. 118]. Це особливо актуально для України в умовах диверсифікації економіки та її переходу на інноваційні технології. В цей час зростає значення не тільки обґрунтування ролі людського капіталу як основи компетенцій та стратегій для ефективного використання та управління людськими ресурсами та знаннями, але й формування системи людського капіталу національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В умовах формування нової економічної системи, що заснована на знаннях, домінує новий вид активу в економіці так званий людський капітал. Такий капітал визначається як найбільш ефективний механізм управління людськими ресурсами, знаннями та навичками людини [8]. Людський капітал в економічній реальності є новою формою фінансових інвестицій, завдяки яким економічні системи отримують можливість використовувати багатство знань і інформації і, тим самим, відіграють важливу роль у створенні доданої вартості та ВВП. За такого підходу, людський капітал розглядають як інструмент, що разом з матеріальними капіталами використовується для визначення вартості компанії. Серед існуючих сценаріїв розвитку країн ряд дослідників визначають як ефективний напрям вкладення в людський капітал [3, с. 189-196; 14, с. 285].

Найчастіше більшість вчених і фахівців в засадах людського капіталу вбачають консенсус із наступних компонентів, що представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Дефініції людського капіталу

Автори	Дефініції
Н. Бонтіс	Поряд зі структурним та реляційним капіталами людський капітал включається до складу інтелектуального капіталу. Людський капітал являє собою запас знань підприємства.
М. Роса та ін.	Людський капітал включає інтелектуальний компонент, ал. Структурний капітал не є інтелектуальним.
А. Сміт	Людський капітал є частиною організаційного капіталу та інших джерел капіталу, що

	використовуються для оборотів вартості активів.
Е. Брукінг	Людський капітал і інтелектуальна власність повинні бути об'єднані.
Д. Мур	Людський капітал, структурний капітал і капітал споживача включаються до інтелектуального капіталу.
Р. Петті	Людський капітал це нематеріальні активи, які надають конкурентні переваги людям, підприємствам, націям
Дж. К. Гелбрейт	Людський капітал це щось більше, ніж чистий інтелект людини, це й, у тому числі, і певна інтелектуальна діяльність.

(узагальнено автором на основі джерел 1, 2, 7, 12, 13, 16, 18)

Як наголошують дослідники, взаємодія людського капіталу та людських ресурсів, розвиток соціального потенціалу, а також капіталу й фінансового ринку, позитивно впливає на економічне зростання країни, є важливими та взаємодоповнювальними факторами цього процесу [11, с. 34]. Вплив людського капіталу на економічний розвиток відзначається не тільки для окремих країн, але й для цілих регіонів [17, с. 2700-2702; 4, с. 8]. Економічні можливості можуть відігравати конструктивну роль у людському капіталі для підтримки явищ зростання [4, с. 3].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування ефективної та дієвої системи людського капіталу в національній економіці, визначення особливостей функціонування людського капіталу як соціально-економічної форми нематеріального капіталу економіки, заснованої на знаннях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наведені визначення різних науковців дають підстави виявити закономірності і особливості формування поняття людського капіталу як економічного джерела і наслідку дії багатьох механізмів, що стимулюють розвиток національної економіки, та сформувати систему людського капіталу національної економіки. По-перше, таку систему можна розглядати як базовий економічний фактор ефективності у складі капіталу господарюючих суб'єктів, який разом з іншими сприяє зростанню виробництва, а також національної економіки. По-друге, людський капітал виступає у ролі чинника підвищення продуктивності інших ресурсів виробництва. Дана система пов'язаний з процесами технічного прогресу, джерелом якого є людський капітал. По-третє, людський капітал акумулює різноманітні фактори виробництва.

Вплив людського капіталу спричиняє зворотній зв'язок між окремими категоріями капіталу (наприклад, позитивний капітал перетворюється на більш високий рівень освіти, або вищу тенденцію до прийняття рішень тощо). Відповідно до неокласичної та ендогенної теорій зростання процес акумуляції залежить від ефективності використання інвестицій. За таких умов, людський капітал поліпшує цей процес трансформації, сприяючи зростанню інших форм капіталу.

Людський капітал уособлює нематеріальні активи людей, підприємств, суспільства, інституцій, які відповідним чином використовуються і можуть стати джерелом теперішнього і майбутнього добробуту держави. Разом з тим, економічна теорія, як і досвід інших країн свідчать про те, що роль людського капіталу є фундаментальною для забезпечення тривалого сталого розвитку держави. Вчені визнають, що загальноприйнята класифікація людського капіталу зводиться до наступних компонентів.

По-перше, в людському капіталі міститься потенціал громадян, що виражається в освіті, навичках та життєвому досвіді, інтуїції, їх установках та вміннях, які можуть служити поліпшенню сучасного і майбутнього суспільного добробуту. Концепція людського капіталу базується на метафоричному підході до знання як ресурсу певних нематеріальних активів та факторів виробництва, завдяки синергії яких вони демонструють здатність працювати [5, с. 78].

По-друге, людський капітал, за своїм походженням, є основою інтелектуального капіталу, адже він складає індивідуальний чинник в колективній здатності підприємства актуалізувати найкращі рішення зі знань своїх людей. Його ключове значення полягає у тому, що він є джерелом інновацій та стратегічного оновлення засобами реінжинірингу нових процесів, вдосконалення особистих навичок або розробки нових потенційних ринків збуту продукції. По-третє, окрім вищенаведеного, досить важливими є індивідуальні компетенції працівників, здатність людей діяти відповідно в різних ситуаціях. Індивідуальні компетенції включають майстерність, освіту, досвід, цінності та соціальні навички.

Люди є єдиними справжніми агентами в економіці. Всі активи і структури, чи то матеріальні (фізичні продукти) чи нематеріальні (відносини), є результатом людських дій і, в кінцевому рахунку, залежать від людей у їх подальшому функціонуванні. Знання, нові ідеї та нові продукти створюють люди, і саме вони встановлюють робітничі відносини, які роблять виробничі процеси дійсно ефективними. На жаль, коли люди йдуть з організації вони забирають свої знання, включаючи внутрішні, зовнішні, формальні та неформальні відносини.

Як складову системи людського капіталу національної економіки розглянемо структурний капітал (організаційний) – потенціал, що зосереджений у чутливих елементах інфраструктури системи освіти, інновацій, конкурентоздатності. Структурний капітал накопичується в матеріальних елементах соціальної та технічної інфраструктури, що підтримує продукування та використання знань, тобто це організаційний потенціал для створення, передачі та застосування знання.

Структурний капітал, головним чином, пов'язаний з інфраструктурою інформаційного суспільства, а в соціальному вимірі з інфраструктурою вищої освіти.

Структурний капітал було визначено як технічне і технологічне забезпечення, програмне та

організаційне забезпечення, бази даних, організаційну структуру, патенти, торговельні марки. Структурний капітал – це те, що залишиться у компанії, коли співробітники йдуть додому [15]. Іншими словами, структурний капітал включається в людський капітал, забезпечує організаційну ефективність і вважається фундаментальною цінністю будь-якої організаційної структури, економіки. Аналогічної думки дотримується і Р. Бекер, який визначав структурний капітал як фундаментальну цінність організації, що складається з того, що залишається в компанії без людського капіталу, а саме, бази даних, процедури, системи управління, файли, технології і всі явні інструменти знань, які використовуються в економіці для отримання фінансового результату [6]. В такому разі, структурний капітал є інфраструктурною підтримкою процесів створення та застосування знань в виробничих процесах.

Організації з потужним структурним капіталом підтримуватимуть організаційну культуру, яка дозволяє співробітникам впроваджувати інновації. Структурний капітал і людський капітал взаємодіють один з одним, допомагаючи організаціям координувати свої дії.

Система людського капіталу національної економіки наведена на рисунку 1.



Рис. 1. Система людського капіталу національної економіки

З соціальним спрямуванням розвитку людського капіталу пов'язаний соціальний капітал – потенціал, що накопичений в суспільстві у вигляді загальноприйнятих норм поведінки, зобов'язань і довіри, які, підтримуючи співпрацю, взаємообмін знаннями, сприяють росту добробуту як суспільному, так і особистому. Соціальний капітал є невід'ємною складовою системи людського капіталу. Р. Бекер в структурі інтелектуального капіталу виділяє поняття соціального капіталу як такого, що включає в себе клієнтів, постачальників, продавців, мережі, джерела комунікацій, партнерів, репутацію тощо [6]. З усіх структурних складових інтелектуального капіталу соціальний капітал вимагає найменшого фінансування. Соціальний капітал компанії складається з наступних елементів: клієнти, репутація і бренди, джерела звернення і мережі, постачальники і продавці, акціонери та інші зовнішні зацікавлені особи, партнери спільного підприємства і союзи, галузеві асоціації, корпоративні університети, масове співробітництво, культурний, моральний, і етичний капітал. Одне з найважливіших відмінностей між трьома типами людського капіталу є те, що структурний капітал є єдиний, який, на думку Р. Бекера [6], повністю належить компанії. Така підкатегорія капіталу виступає як певна ментальна підтримка людського капіталу, що дає можливість накопичення та використання знань у процесах співпраці. І, взагалі, соціальний капітал пронизує всі інші категорії людського капіталу, адже всі вони взаємопов'язані з безпосередніми і непрямими відносинами.

Водночас слід зауважити, що людський капітал закладено в соціальний капітал, що визначає напрями використання людських ресурсів. Соціальний капітал, що відображає прийняття певних норм і цінностей, впливає на прийняття рішень у певних ситуаціях соціального, економічного чи політичного життя суспільства.

Таким чином, система людського капіталу національної економіки охоплює не тільки широке сприйняття ресурсів знань, але й акцентує увагу на взаємодіях, які супроводжують його створення і використання. Тому, четверта, важлива складова системи людського капіталу це реляційний капітал, що сприяє використанню і розвитку знань шляхом співпраці з суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовища. Він підкреслює той факт, що сьогодні знання створюються в мережевих системах в результаті взаємодії і

співробітництва [10]. Разом із тим, це потенціал, пов'язаний із статусом та репутацією організації, рівнем інтеграції з загальною економікою держави, привабливістю для її партнерів, інвесторів та партнерів. Завдяки такому капіталу інтегруються залежності, які існують між усіма формами знань і є актуальними для створення засад сталого зростання та економічного розвитку. Реляційний капітал Т. Стюарт визначає як важливий ринковий фактор, завдяки якому залучаються і утримуються зовнішні і внутрішні партнери в економічних процесах [19].

Така думка відповідає цілісному підходу до процесів розвитку, які не обмежені лише економічним рівнем, але також охоплюють соціальні аспекти і виміри, пов'язані з духовними, культурними сферами, формуванням системи цінностей, довіри, співробітництва. Капітал відносин з партнерами є певним мостом завдяки інтераціям в усіх економічних процесах, і став ключовим фактором у визначенні ринкової цінності організацій. Такі чинники і є складовими категорії соціального капіталу. Як наслідок, трансформації в економічних процесах оцінюються як з функціональної точки зору (вплив на конкурентоспроможність), так і з процесуальної (зміни способу мислення і поведінки).

Формуючи систему людського капіталу національної економіки, можна стверджувати, що провідне значення в ній посідають людські ресурси, а саме людський капітал. Інші елементи (соціальний, структурний капітал, реляційний капітал) певною мірою є його похідними, адже власниками знань, соціального досвіду, носіями людського капіталу є люди. Саме вони перетворюють його в ринкову вартість. З цієї точки зору, людський капітал здійснює роль взаємодоповнюючого фактору економічного розвитку (особливо пов'язаного зі знаннями) і взаємодоповнюючих зав'язків між структурними елементами. Значення даного виду капіталу полягає в ефекті синергії, коли всі категорії, які його створюють, об'єднуються і одночасно використовуються в економічних процесах, зокрема з точки зору конкурентоспроможності економіки, що гарантує довгостроковий соціально-економічний розвиток і зростання, а також структурні зміни, які передбачають адаптацію до вимог навколишнього середовища, створення сприятливих умов для розміщення мобільних виробничих факторів [20].

Визначена система людського капіталу національної економіки стає необхідною базою формування ефективного механізму підйому національної економіки. Дискусія має йти про те, в який спосіб формувати потенціал майбутнього розвитку економіки знань і ключових цінностей для діяльності і креативності національної економіки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Не має сумніву у тому, що успішний розвиток національної та глобальної економіки відбувається під впливом поширення знань, освіти, інформації, що сприяє накопиченню людського капіталу. Поява такої економіки, в якій знання збагачують всі галузі виробництва, призводить до підвищення інтересу дослідників до людського капіталу національної економіки. Формування ефективної та дієвої системи людського капіталу в національній економіці, визначення особливостей функціонування людського капіталу як соціально-економічної форми нематеріального капіталу економіки, заснованої на знаннях, стає визначальним завданням наукових пошуків.

Тому визначена в дослідженні система людського капіталу національної економіки являє собою необхідну базу формування ефективного механізму підйому національної економіки. Подальша дискусія має йти про те, в який спосіб формувати потенціал майбутнього розвитку економіки знань і ключових цінностей для діяльності і креативності національної економіки шляхом всебічного залучення людського капіталу.

Список літератури.

1. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг. – СПб. : Питер, 2001. – 287 с.
2. Гэлбрейт Дж. К. Новое индустриальное общество = The New Industrial State (1967). – М. : АСТ, 2004. – 608 с.
3. Ткач А. А. Институциональные трансформации экономических систем. Трансформаційні процеси в економіці України: інституціональний контекст : монографія / Анатолій Ткач, Марина Радева, Вікторія Коломієць та ін. ; за ред. Радевої М.М. – Мелітополь, 2018. – С. 180–252. DOI: <https://doi.org/10.32901/978-966-2489-64-4/2018>.
4. Ali M. / Human capital, social capabilities and economic growth / M. Ali, A. Egbetokun, M. Memon // *Economies*. – 2018. – № 6 (2). – P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies6010002>.
5. Andriessen D. G. On the metaphorical nature of intellectual capital: a textual analysis / D. G. Andriessen // *Journal of Intellectual Capital*. – 2006. – Vol. 7. – No. 1.
6. Baker R. J. *Mind Over Matter: Why Intellectual Capital is the Chief Source of Wealth*. / R. J. Baker. USA : John Wiley & Sons Inc, 2008.
7. Bontis N. Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models / N. Bontis // *Management Decision*. – 1998. – Volume 36. – Issue 2.
8. Brooking A. *Intellectual Capital: core asset for the third millennium enterprise* / A. Brooking. – London : International Thomson Business Press, 1999.
9. Bukh P. N. *Knowledge Management and Intellectual Capital: Establishing a Field of Practice* / P. N. Bukh, K.S. Christensen and J. M. Mouritsen. – Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005.
10. Castells M. *The Rise of the Network Society: With a New Preface* / M. Castells. – Volume I: Second Edition With a New Preface. DOI: 10.1002/9781444319514.
11. Mahmood H. *Human resource, financial market development and economic growth in Saudi Arabia: a role*

of human capital. / H. Mahmood, N. Alkahtani // *Economic Annals-XXI*. – 2018. – Vol. 169 (1-2). – P. 31–34. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V169-06>.

12. Moore J. H. Optimal Labour Contracts When Workers Have a Variety of Privately Observed Reservation Wages / J. H. Moore // *Review of Economic Studies*. – 1985. – Vol. 52. – No. 1. – PP. 37–67.

13. Petty R. Intellectual capital literature review: Measurement, reporting and management / Richard Petty, James Guthrie // *Journal of Intellectual Capital*. – 2000. – Vol. 1. – Iss. 2.

14. Radieva M. Institutional modernization of the Global economy / M. Radieva // *Baltic Journal of Economic Studies*. – 2018. – Vol. 4. – No. 5 (2018). – P. 283–290. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290>.

15. Roos, J. Intellectual Capital: Navigating the New Business Landscape / J. Roos, G. Roos, N. Dragnetti, L. Edvinsson. – New York : NY, MacMillan, 1997.

16. Rosa M. Mariz-Perez. The relevance of human capital as a driver for innovation / M. Mariz-Perez Rosa, M. Mercedes Teijeiro-Alvarez, M. Teresa Garcia-Alvarez // *Cuadernos de Economía*. – 2012. – Volume 35. – Issue 98.

17. Siddiqui A. The Human Capital and Economic Growth Nexus: in East and South Asia / A. Siddiqui, A. Rehman // *Applied Economics*. – 2016. – Vol. 49 (28). – P. 2697–2710. DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841>.

18. Smit A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations / A. Smit. Режим доступа : <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/adam-smith/wealth-nations.pdf> (дата звернення: 20.02.2019).

19. Stewart T. A. Intellectual Capital: the New Wealth of Organizations / T. A. Stewart. – New York : Doubleday, 1997.

20. Varblane U. Does the broadening of EU detain its competitiveness in the world market? [w:] P. Vahtra, E. Pelto (red.), *The Future Competitiveness of the EU and its Eastern Neighbours: Proceedings of the Conference*, Turku University Press, 2007.

References.

1. Brooking, E. (2001), *Intellektual'nyy kapital: klyuch k uspekhu v novom tysyacheletii* [Intellectual capital: the key to success in the new millennium], Peter, Saint Petersburg, Russia.

2. Galbraith, J.K. (2004), *Novoye industrial'noye obshchestvo – 1967* [The New Industrial Society - 1967], AST, Moscow, Russia.

3. Tkach, A. Radeva, M. and Kolomiets V.(2018), “Institutional transformations of economic systems. Transformation processes in the Ukrainian economy: institutional context”, pp. 180–252, available at: <https://doi.org/10.32901/978-966-2489-64-4/2018>, (Accessed 15 March 2019).

4. Ali, M. Egbetokun, A. and Memon, M. (2018), “Human capital, social capabilities and economic growth”, *Economies*, 6(2), pp. 1–18, available at: <https://doi.org/10.3390/economies6010002>, (Accessed 15 March 2019).

5. Andriessen, D.G. (2006), “On the metaphorical nature of intellectual capital: a textual analysis”, *Journal of Intellectual Capital*, vol. 7, no. 1.

6. Baker, R.J. (2008), *Mind Over Matter: Why Intellectual Capital is the Chief Source of Wealth*, John Wiley & Sons Inc, USA.

7. Bontis, N. (1998), “Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models”, *Management Decision*, Volume 36, no. 2.

8. Brooking, A. (1999), *Intellectual Capital: core asset for the third millennium enterprise*, International Thomson Business Press, London, UK.

9. Bukh, P.N., Christensen, K.S. and Mouritsen, J. (2005), *Knowledge Management and Intellectual Capital: Establishing a Field of Practice*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, UK.

10. Castells, M. (2010), “The Rise of the Network Society”, available at: [doi: 10.1002/9781444319514](https://doi.org/10.1002/9781444319514), (Accessed 15 March 2019).

11. Mahmood, H. and Alkahtani, N. (2018), “Human resource, financial market development and economic growth in Saudi Arabia: a role of human capital”, *Economic Annals-XXI*, vol. 169(1-2), pp. 31–34, available at: [doi: https://doi.org/10.21003/ea.V169-06](https://doi.org/10.21003/ea.V169-06), (Accessed 15 March 2018).

12. Moore, J.H. (1985), “Optimal Labour Contracts When Workers Have a Variety of Privately Observed Reservation Wages”, *Review of Economic Studies*, vol. 52, no. 1, pp. 37–67.

13. Petty, R. Guthrie, J. (2000). “Intellectual capital literature review: Measurement, reporting and management”, *Journal of Intellectual Capital*, vol. 1, iss. 2.

14. Radieva, M. (2018), “Institutional modernization of the Global economy”, *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, no. 5, pp. 283–290, available at: [doi: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290](https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290), (Accessed 15 March 2019).

15. Roos, J. Roos, G. Dragnetti, N. and Edvinsson, L. (1997), *Intellectual Capital: Navigating the New Business Landscape*, MacMillan, New York, USA.

16. Rosa, M. Mariz-Perez, M. Mercedes Teijeiro-Alvarez, M. and Garcia-Alvarez, T. (2012), “The relevance of human capital as a driver for innovation”, *Cuadernos de Economía*, vol. 35, no. 98.

17. Siddiqui, A. and Rehman, A. (2016), “The Human Capital and Economic Growth Nexus: in East and South Asia”, *Applied Economics*, vol. 49(28), pp. 2697–2710, available at: [doi: https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841](https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841), (Accessed 15 March 2019).

18. Smit, A. (2004), “An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations”, available at:

<http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/adam-smith/wealth-nations.pdf>, (Accessed 15 March 2019).

19. Stewart, T.A. (1997), *Intellectual Capital: the New Wealth of Organizations*, Doubleday, New York, USA.

20. Varblane, U. (2007), "Does the broadening of EU detain its competitiveness in the world market?", *The Future Competitiveness of the EU and its Eastern Neighbours: Proceedings of the Conference*, Turku University Press, Turun yliopisto, Finland.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019 р.